

УДК 378.064.2.09.22

Ірина Карапузова

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТЕХНОЛОГІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

У статті розглядається технологія організації педагогічної підтримки майбутніх учителів у процесі навчання, яка ґрунтується на ідеях особистісного, діяльнісного, системного, компетентнісного, ресурсного підходів і передбачає поетапну (підготовчий, діяльнісний та аналітичний етапи) взаємодію викладача і студента шляхом комплексного поєднання способів і засобів організації навчального процесу, спрямованих на підвищення його ефективності та досягнення запланованих результатів.

Ключові слова: організація, майбутній учитель, етапи педагогічної підтримки.

Автори концепції педагогічної підтримки (А. Андрєєва, Т. Анохіна, О. Газман, Н. Крилова, Н. Михайлова) суб'єктів навчання у вищому навчальному закладі наполягають на створенні «м'якої» (гнучкої, мобільної, заснованої на систематичній проектній діяльності педагога) технології її організації, завданням якої є «вирощування індивідуальності» майбутнього вчителя в процесі навчання, забезпечення сприятливих умов професійного самовизначення і саморозвитку, виходячи з конкретних обставин вищого навчального закладу.

Метою статті є наукове обґрунтування технології організації педагогічної підтримки майбутніх учителів у процесі навчання.

У зв'язку з тим, що організація є одним із ключових понять нашого дослідження, виникає необхідність у його конкретизації.

Термін «організація» в перекладі з французької означає внутрішню підпорядкованість, узгодженість, сукупність процесів або дій, що ведуть до вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого. Існує кілька дефініцій цього поняття. Організацію розуміють 1) як форму усталеного взаємозв'язку елементів системи відповідно до законів її існування [1, с. 613], 2) як особливості будови чого-небудь, структуру, 3) як процес або стан упорядкування, будову, тип функціонування системи [3, с. 453] тощо. При цьому враховуємо, що організація навчально-виховного процесу у вищих педагогічних навчальних закладах спрямована на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості майбутнього вчителя, здатного до постійного оновлення знань, високої професійної компетентності та мобільності, швидкої адаптації до умов соціально-педагогічного середовища [1, с. 613].

У контексті нашого дослідження найбільш узагальнене визначення

терміну «організація» розуміємо як спільну діяльність викладача і студента, якій притаманні внутрішня підпорядкованість, узгодженість видів, форм, методів, прийомів, конкретних дій, що забезпечує чіткий технологічний механізм, спрямований на професійне самовизначення і саморозвиток майбутнього вчителя. Метою організації педагогічної підтримки майбутніх учителів у процесі навчання розглядається підвищення якості навчальної діяльності майбутнього вчителя та формування готовності до здійснення педагогічної підтримки школярів.

Організація педагогічної підтримки майбутніх учителів у процесі навчання вимагає розробки технології її здійснення, тобто визначення способу реалізації цього складного процесу шляхом розділення його на систему взаємопов'язаних процедур і операцій, які виконуються однозначно й мають за мету досягнення високої ефективності.

У цьому сенсі важливим буде те, що поняття «організація» доповнюємо поняттям «координація», яке означає гармонію та послідовність дій викладача і студента в процесі організації педагогічної підтримки, рівноправний, партнерський розподіл обов'язків, змісту роботи й відповідальності за спільний результат діяльності.

Теоретичні основи проектування технології організації педагогічної підтримки майбутніх учителів у процесі навчання спираються на аспекти загальнонаукових методологічних підходів до обґрунтування її сутності та провідних технологічних механізмів. У сучасній педагогіці сформувалися різні наукові підходи до розуміння організації процесу навчання у вищій школі. Ми розглянемо лише окремі, які мають цінність для нашого дослідження, а саме: особистісний, діяльнісний, системний, компетентнісний, ресурсний.

Так, із позицій особистісно зорієнтованого підходу (І. Бех, О. Бондаревська, А. Маслоу, К. Роджерс, І. Якиманська та інші) метою навчання є не формування і навіть не виховання, а підтримка, розвиток особистості, закладення в неї механізмів самореалізації, саморозвитку, адаптації, саморегуляції, самозахисту, самовиховання та інших чинників, необхідних для становлення самобутнього особистісного образу й діалогічної та безпечної взаємодії з людьми, природою, культурою, цивілізацією [6, с. 24]. Організація процесу навчання в рамках зазначеного підходу розглядається через наставника, викладача, але акцентує увагу на всебічному розвитку особистості студента, спираючись на суб'єктний досвід, що, як вважає І. Якиманська, накопичений студентом не тільки під впливом спеціально організованого навчання, але й у процесі індивідуальної життєдіяльності, умови та джерела якої в кожного свої, особливі, неповторні [6, с. 16]. Суб'єктний досвід робить усіх студентів різними, неповторними, а викладачі мають максимально розкрити такі відмінності. Для цього необхідно, по-перше, виявити суб'єктний досвід кожного студента, по-друге, співвіднести його зміст із змістом навчання. Це потребує використання нових педагогічних технологій, форм

організації навчання, а також нових форм спілкування педагога й студента. Однак вчені зазначають, що існує ряд недоліків такого підходу. По-перше, цінність особистості найчастіше тільки проголошується, тому при розробці новітніх технологій та методик навчання не відбувається кардинальної, заснованої на інших філософських позиціях зміни форм і змісту. По-друге, не існує єдиної чіткої позиції серед педагогів, які працюють за окресленим підходом, щодо всебічного розвитку особистості студентів та необхідності їхньої підтримки в процесі навчання.

Під час аналізу теоретичних джерел дослідження нами виявлено, що особистісний і діяльнісний підходи (Г. Балл, С. Максименко, В. Рибалко, С. Сисоева та ін.) знаходяться в діалектичній єдності внаслідок того, що особистість є суб'єктом діяльності, яка, поряд з іншими чинниками, визначає особистісний розвиток людини. Саме тому в педагогічній науці часто вживається поняття «особистісно-діяльнісний підхід», який характеризується: а) ціннісним ставленням, позитивними мотивами суб'єкта діяльності; б) включенням особистого досвіду в навчально-виховний процес, який інтегрує такі елементи: когнітивний (знання), операційний (уміння), аксіологічний (особистісні цінності, установки). Саме з позицій суб'єктного досвіду здійснюється в пізнанні сприйняття інформації, що сприяє індивідуальному баченню людиною світу. Актуалізація суб'єктного досвіду студентів забезпечується змістом занять, спільним визначенням мети діяльності, її плануванням, створенням емоційного фону, постійною рефлексією. Як бачимо, реалізація особистісно-діяльнісного підходу в навчанні вимагає особистісно орієнтованої організації навчально-виховного процесу, що забезпечується педагогічною підтримкою індивідуальності майбутнього вчителя, стимулювальним характером взаємодії суб'єктів діяльності, коли викладач виступає координатором діяльності майбутнього вчителя.

Із позицій системного підходу навчальний процес розглядається нами як єдина функціональна система, що обумовлюється плануванням і побудовою чіткої ієрархії цілей, знань і умінь, яка дозволяє студентам розуміти і цілісно уявляти динамічну модель, схему своєї майбутньої педагогічної діяльності, що перебуває в постійному розвитку, значущість окремої навчальної дисципліни і навіть окремої проблеми та її подолання у процесі власного професійного становлення.

Системний підхід (С. Архангельський, С. Валуйсков, Н. Кузьміна, В. Сластьонін, Н. Талізін та інші вчені) орієнтує на визначення навчання і виховання як цілеспрямованої діяльності суб'єктів педагогічного процесу, вимагаючи розгляду системоутворювальних зв'язків мети, завдань, змісту, форм і методів цього процесу не ізольовано, а у взаємодії компонентів, що дозволяє виявляти загальні системні властивості і якісні характеристики [2, с. 33]. Зазначений підхід дає можливість педагогу в процесі педагогічної підтримки виявити умови оптимального функціонування всіх компонентів навчального процесу, оцінити відповідність змісту, форми, методів і

засобів навчання меті та завданням підготовки майбутнього спеціаліста, підібрати оптимальний обсяг і зміст навчальної інформації відповідно до поставлених завдань, використовуючи сучасні методи й засоби навчання. Під впливом системного підходу до змісту вищої освіти почала концентруватися увага на системній організації навчального процесу з конкретними цілями, досягнення яких може піддаватися точному опису і визначенню, тобто – його технологізації.

Для нашого дослідження важливими також є ідеї та наукові позиції компетентнісного підходу, який передбачає інтеграцію аксіологічної, мотиваційної, рефлексивної, когнітивної, операційно-технологічної та інших складників процесу навчання, що відображають зростання не лише знань, умінь, навичок, а й досвіду творчої діяльності й пізнання, емоційно-ціннісного ставлення до практичної діяльності. Професійна компетентність фахівця є складним інтегративним інтелектуальним, професійним й особистісним утворенням, яке формується у процесі його підготовки в педагогічному ВНЗ, проявляється, розвивається й вдосконалюється в професійній діяльності. Ефективність її формування суттєво залежить від видів теоретичної, практичної та психологічної підготовленості вчителя, його особистісних, професійних та індивідуально психічних якостей, сприйняття цілей, цінностей, змісту та особливостей педагогічної діяльності [5, с. 6]. Отже, можна зазначити, що професійна компетентність виявляється в діяльності і не може обмежуватися тільки певними знаннями, уміннями та навичками. Нами проаналізовано багато прикладів студентів-відмінників, які не змогли оптимально застосувати набуті фахові знання в конкретних педагогічних ситуаціях. У зв'язку з цим розуміємо: для того, щоб бути компетентним спеціалістом, недостатньо мати фундаментальну теоретичну й практичну підготовку, необхідно бути творчою, неповторною особистістю, професійно та психологічно готовою до індивідуалізованого застосування набутих фахових знань у професійній діяльності.

Наступний підхід є досить новим і недостатньо розробленим, але його основні положення вважаємо цінними для нашого дослідження. Цей підхід має назву ресурсного (Т. Давиденко, Т. Цецоріна, Т. Шамова, І. Якиманська та інші). Навчальний процес, із точки зору такого підходу, можна визначити, по-перше, як поетапний розвиток індивідуальних психологічних ресурсів студентів, а по-друге, як цілеспрямований супровід досвіду практичної діяльності майбутнього фахівця із залученням особистісних ресурсів. Урахування індивідуальних ресурсів особистості в навчальному процесі передбачає виявлення, створення та ефективне використання сприятливих умов для їхнього розвитку. Індивідуально-психологічні ресурси особистості визначаються як система, що становить сукупність усіх індивідуальних психологічних властивостей особистості, які забезпечують можливість її розвитку та визначають унікальний шлях цього розвитку [4, с. 35]. Учені виділяють складники індивідуально-

психологічних ресурсів особистості: мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий, ціннісно-орієнтований, операційний, рефлексивний. Як бачимо, ресурсний підхід акцентує увагу на індивідуалізації процесу навчання кожного студента, передбачає створення сприятливих умов для ефективного використання й повноцінного розвитку неповторних, специфічно поєднаних ресурсів особистості кожного майбутнього вчителя, що спричиняє розвиток індивідуальності професіонала в цілому.

Уважаємо, що розглянуті нами основні положення названих вище наукових підходів (особистісного, особистісно-діяльнісного, системного, компетентнісного, ресурсного) є досить важливими й цінними для дослідження обраної проблеми й використані нами як методолого-теоретична основа в обґрунтуванні технології організації педагогічної підтримки майбутніх учителів у процесі навчання.

Однак на сучасному етапі розвитку педагогічної освіти і професійної підготовки майбутніх учителів виникає проблема пошуку нових педагогічних концепцій урахування особливостей розвитку особистості кожного студента та допомоги йому в процесі навчання. Тому до концептуальної частини технології організації педагогічної підтримки майбутніх учителів у процесі навчання вводимо такі вимоги: згода студента на надання йому індивідуальної підтримки; конфіденційність у роботі з кожним студентом (результатом дотримання цієї умови є довірливі відносини між викладачем і студентом); вирішальність останнього слова має належати студентові, оскільки викладачеві необхідно навчити його самостійно долати проблеми й приймати рішення; віра викладача в можливість кожного студента; оцінка викладачем дій та результату навчання майбутнього вчителя, а не його особистості; створення сприятливого морально-психологічного клімату в колективі; обізнаність викладачів із технологією організації педагогічної підтримки майбутніх учителів у процесі навчання; систематична проектна діяльність організаторів навчального процесу педагогічного ВНЗ на засадах концепції педагогічної підтримки.

Завданням технології організації педагогічної підтримки майбутніх учителів у процесі навчання є педагогічне забезпечення процесів, спрямованих на розкриття особистісного потенціалу всіх його учасників у педагогічному вищому навчальному закладі.

Аналіз комплексу теоретичних джерел, емпіричних матеріалів та досвіду роботи автора дослідження дав змогу визначити етапи технології організації педагогічної підтримки майбутніх учителів: підготовчий, діяльнісний, аналітичний. У таблиці 1 узагальнено мету та зміст діяльності викладача і студента на кожному з етапів. Організація педагогічної підтримки студентів у процесі навчання здійснюється через упровадження спеціальних її видів та форм, реалізація яких здійснюється за допомогою комплексу загальноприйнятих у педагогічній науці форм організації навчання, методів і прийомів.

Характеристика етапів технології організації педагогічної підтримки майбутніх учителів у процесі навчання

Етапи	Мета	Діяльність викладача	Діяльність студента
Підготовчий етап	Підготовка педагогічного колективу ВНЗ до організації педагогічної підтримки майбутніх учителів у процесі навчання.	Усвідомлення себе як суб'єкта – організатора процесу підтримки; одержання знань, умінь і навичок із надання педагогічної підтримки студентам у ході методичного семінару; демонстрація дослідницьких та творчих здібностей; осмислення, виявлення й творчий розвиток нових ідей.	
Діяльнісний етап	Виявлення труднощів у навчанні майбутніх учителів та причин їх виникнення; вербалізація студентом виявлених труднощів; спільна з викладачем оцінка проблеми з точки зору значущості її для студента. Планування системи дій із подолання труднощів у навчанні; прогнозування результату поставленої мети; усвідомлення учасниками навчального процесу значення власної суб'єктної позиції. Практичне вирішення поставленої мети та здійснення розробленого плану дій щодо подолання труднощів у навчанні майбутніх учителів та формування їх готовності до здійснення педагогічної підтримки школярів.	Установлення контакту з кожним майбутнім учителем; використання різних діагностичних методів (анкетування, довірчі бесіди, інтерв'ю, спостереження за навчальною діяльністю студентами) для виявлення труднощів у навчанні студентів; педагогічне прогнозування результатів подолання студентами труднощів у навчанні. Добір індивідуального технологічного інструментарію педагогічної підтримки; прогнозування можливих станів і реакцій студентів; прогнозування залучення інших спеціалістів, здатних надати допомогу у вирішенні виявлених проблем студентів. Забезпечення суб'єкт-суб'єктних відносин; створення сприятливого морально-психологічного клімату в колективі; використання обсягу й змісту навчального матеріалу відповідно до рівня розвитку особистості кожного студента; організація навчальної діяльності студентів відповідно до даних педагогічного діагностування; допомога кожному студентові у саморозвиткові;	Самоаналіз і виявлення власних труднощів у навчанні; вербалізація виявлених труднощів; усвідомлення потреби в саморозвиткові. Довіра викладачам у наданні допомоги; прийняття відповідальності за вирішення власних труднощів на себе; усвідомлення себе як суб'єкта навчання й підтримки. Усвідомлення мотивів і потреб у навчанні кожним студентом; розуміння ролі викладача як партнера, співробітника; самостійне вирішення власних труднощів у навчанні; набуття досвіду з вирішення подібних ситуацій; аналіз власного досвіду отримання педагогічної підтримки з боку викладачів; набуття знань, умінь і навичок із надання педагогічної підтримки учням у школі.

Діяльнісний етап	Аналіз та самоаналіз діяльності викладача і студента на шляху подолання конкретних труднощів у навчанні майбутніх учителів, обговорення отриманих результатів.	схвалення, коригування, координування дій студента з подолання труднощів у навчанні; проведення спецкурсу за вибором студентів «Організація педагогічної підтримки учнів у школі». Здійснення педагогічного спостереження, опитування, анкетування студентів, проведення довірчих бесід для виявлення динаміки в подоланні труднощів студентами; аналіз ефективності обраних методів і прийомів педагогічної підтримки; обговорення зі студентами шляхів вирішення труднощів, які залишились.	Набуття вмінь рефлексивної діяльності, здійснення самоспостереження, самопізнання, самоаналізу; усвідомлення нового досвіду діяльності.
Аналітичний етап	Виявлення змін, які відбулися в навчальній діяльності студентів у процесі подолання труднощів у навчанні; аналіз причин ефективності або неефективності проведеної роботи; визначення шляхів оптимізації технології організації педагогічної підтримки майбутніх учителів.	Аналіз загальних результатів технології організації педагогічної підтримки та пошук шляхів спільного вдосконалення процесу навчання.	Здійснення самоконтролю та саморегуляції власної навчальної діяльності.

Отже, можна зазначити, що ефективність навчання майбутніх учителів може забезпечувати науково обґрунтована технологія організації педагогічної підтримки, реалізація якої в єдності підготовчого, діяльнісного, аналітичного етапів спрямована на подолання труднощів у навчанні, самовизначення та саморозвиток особистості майбутнього фахівця і на сформованість мотиваційного, когнітивного та рефлексивного компонентів готовності до здійснення педагогічної підтримки школярів. Реалізація технології педагогічної підтримки описана в окремих наукових публікаціях автора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія освіти / [гол. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Лекції з педагогіки вищої школи: навч. посіб. / [за ред. В. І. Лозової]. – Х. : ОВС, 2006. – 496 с.
3. Філософський енциклопедичний словник / [за ред. М. Т. Максименко]. – К. : Абрис, 2002. – 743 с.

4. Цецорина Т. А. Организация образовательного процесса в школе на основе ресурсного подхода : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Татьяна Александровна Цецорина. – Белгород, 2002. – 170 с.
5. Ягупов В. В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти / В. В. Ягупов, В. І. Свистун // Наукові записки. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота / упор.: М. О. Голубєва; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – Т. 71. – С. 3–8.
6. Якиманская И. С. Развивающее обучение / И. С. Якиманская. – М. : Педагогика, 1979. – 144 с.